

De Oostentonggraafwants (*Sehirus morio*) in Limburg (Heteroptera: Cydnidae)

FIGUUR 1
De Oostentonggraafwants (*Sehirus morio*) is een kleine, compact gebouwde wants waarvan de schenen dankzij de sterke bedoorniging goed zijn aangepast aan een gravende leefwijze (foto: Willem Vergoossen).

Reinier W. Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond, e-mail: reinier.akkermans@home.nl
Willem G. Vergoossen, Hattem 89, 6041 SG Roermond, e-mail: wvergoossen@home.nl

De Oostentonggraafwants [figuur 1] is in het verleden slechts incidenteel in Limburg aangetroffen. Er zijn bevestigde waarnemingen uit Montfort uit 1950 (COBBEN, 1953) en uit Helden en Venlo uit 1998 (collectie B. Aukema). In 2019 ontdekte Lo Troisfontaine de Oostentonggraafwants in Venray, al snel gevolgd door een waarneming in Gennep door Piet Smeets. In april en mei 2020 bleek de soort in Venray met tientallen aanwezig te zijn op dezelfde vindplaats als in 2019. Tevens werd een nieuwe vindplaats ontdekt in de Groote Peel nabij Ospeldijk. Reden voor de auteurs om verder te zoeken.

WELKE SOORT GRAAFWANTS?

Er komen in Nederland twee sterk op elkaar lijkende soorten graafwantsen van het geslacht *Sehirus* voor: de Oostentonggraafwants en de Vergeet-mij-nietgraafwants (*Sehirus luctuosus*). Volgens de gangbare literatuur (LUPOLI & DUSOULIER, 2015; CHARLOT & CLAEREBOUT, 2016; DECKERT & WACHMANN, 2020) zouden deze soorten iets verschillen in kleur (metalg glanzend of dof), in de lengte van de steeksnuut (het rostrum, eindigend tussen de middelste dijen of juist er boven) of in lichaamsgrootte. Met 6–8 mm zou de Vergeet-mij-nietgraafwants iets kleiner zijn dan de Oostentonggraafwants, die 9–11,5 mm meet.

De door de auteurs aangetroffen graafwantsen varieerden behoorlijk in grootte met een lichaamslengte tussen 6 en 10 mm. Met de lichaamslengte als onderscheidend criterium zou dit betekenen dat op de meeste locaties beide soorten door elkaar heen voorkomen.

De overlap in lichaamslengte was begin jaren negentig van de vorige eeuw ook al opgevallen bij *Sehirus*-soorten in de Hollandse duinen. Ook daar

behoorden sommige exemplaren op grond van hun grootte tot de Ossentonggraafwantsen en andere tot de Vergeet-mijn-nietgraafwantsen. Nader onderzoek toonde echter aan dat bij gebruik van het grootte-criterium eerst onderscheid gemaakt dient te worden tussen mannetjes en vrouwtjes [figuur 2]. Vrouwtjes zijn groter dan mannetjes met als gevolg dat er een overlap is tussen kleine mannetjes van de Ossentonggraafwants en grote vrouwtjes van de Vergeet-mijn-nietgraafwants. Indien eerst de sekse wordt vastgesteld, kan de soort vervolgens wel op grond van de lichaamslengte worden bepaald [tabel 1]. Tegelijkertijd bleek dat alle andere genoemde criteria onbetrouwbaar zijn (HERMES & AUKEMA, 1998). Het seks-grootte-criterium is gebruikt voor de determinatie van de Limburgse *Sehirus*-soorten.

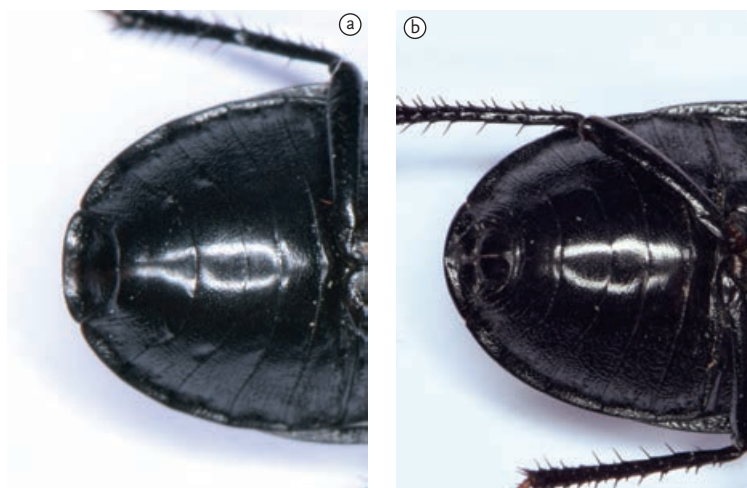
VOORKOMEN IN LIMBURG

De literatuur (WACHMANN *et al.*, 2008; AUKEMA & HERMES 2020) vermeldt diverse soorten Ruwbladigen (Boraginaceae) als waardplant van de Ossentonggraafwants: Kleinbloemige amsinckia (*Amsinckia micrantha*) [figuur 3], Bernagie (*Borago officinalis*), Gewone ossentong (*Anchusa officinalis*), Slangenkruid (*Echium vulgare*) en Veldhondstong (*Cynoglossum officinale*). In Venray leeft de soort op Kleinbloemige amsinckia en in Ospeldijk op Kromhals (*Anchusa arvensis*) [figuur 4]. Opmerkelijk is dat Kromhals in de literatuur niet als waardplant wordt vermeld. De aantallen graafwantsen in Venray en Ospeldijk waren de aanleiding om de vindplaatsen van de laatste twee jaar van Kleinbloemige amsinckia en Kromhals op Waarneming.nl te bezoeken en deze te onderzoeken op de aanwezigheid van de graafwantsen. De zoektocht is aangevuld met de recente groeiplaatsen van Gewone ossentong en Slangenkruid.

Deze bezoeken leidden ertoe dat in 2020 op 26 locaties in Midden- en Noord-Limburg *Sehirus*-soorten zijn aangetroffen. Ze werden meestal onder de bladrozetten gevonden. Slechts op twee locaties (Ospeldijk en Venray) zaten de dieren massaal bovengronds op de planten. Het waarom van dit verschijnsel is niet duidelijk.

Van 21 locaties is minstens één exemplaar opgestuurd naar Berend Aukema. Deze wantsen zijn door hem opgemeten en gedetermineerd, waarna de waarnemingen werden gevalideerd. Op één uitzondering na bleken het Ossentonggraafwantsen

te zijn. Slechts één exemplaar bleek een Vergeet-mijn-nietgraafwants te zijn. Dit exemplaar is gevonden op Gewone ossentong in Heel, tezamen met enkele Ossentonggraafwantsen. Volwassen dieren zijn waargenomen vanaf eind april (24 april) tot half juli (17 juli). Nimfen zijn tijdens het onderzoek alleen in de maand juni (13 tot 26

FIGUUR 2
Onderzijde van de Ossentonggraafwants (*Seherus morio*). Bij het mannetje is het laatste segment ongedeeld (a), bij het vrouwtje gedeeld (b). (foto's: Willem Vergoossen).

	Vergeet-mij-nietgraafwants	Ossentonggraafwants
Man	5,3-6,2 mm	7,3-8,6 mm
Vrouw	6,0-7,3 mm	8,6-9,6 mm

TABEL 1
De lichaamslengte van de Vergeet-mijn-nietgraafwants (*Seherus luctuosus*) en de Ossentonggraafwants (*Seherus morio*) (opgave: Berend Aukema).

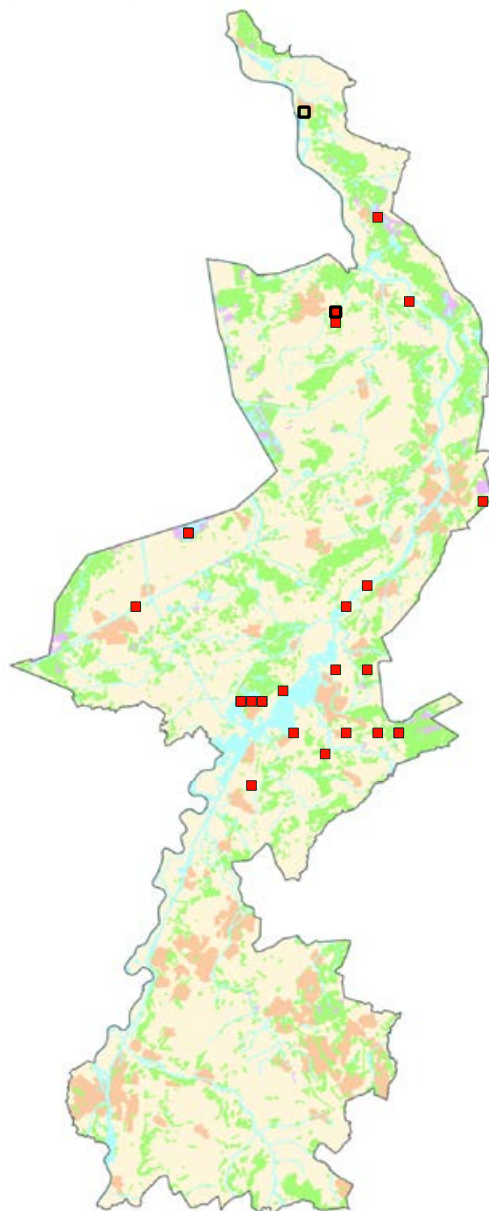
FIGUUR 3
Kleinbloemige amsinckia (*Amsinckia micrantha*) (foto: Olaf Op den Kamp).

FIGUUR 4
Kromhals (*Anchusa arvensis*) (foto: Olaf Op den Kamp).

juni) aangetroffen.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de Ossentonggraafwants in 2020 in Midden- en Noord-Limburg

FIGUUR 5
Voorkomen in Limburg van de Ossentonggraafwants (*Seherus morio*) in ■ 2019 en ■ 2020.

een vrij algemene soort was [figuur 5]. Uit Zuid-Limburg is van 2020 geen enkele zekere waarneming van de Ossentonggraafwants bekend. Wel zijn daar enkele (gevalideerde) waarnemingen van Vergeet-mij-nietgraafwantsen gedaan op vergeet-mij-nietje (*Myosotis spec.*) en Slangenkruid.

WAARDPLANTEN IN MIDDEN-LIMBURG

Kleinbloemige amsinckia, een neofiet uit Noord-Amerika, en Kromhals zijn beide soorten van de droge, voedselrijke zandgronden in akkers en bermen en van omgewerkte gronden. Beide soorten komen verspreid over nagenoeg de hele provincie voor, echter met een zwaar-

tepunt in Midden- en Noord-Limburg. Slangenkruid en Gewone ossentong hebben meer een voorkeur voor open en droge, kalk- en stikstofrijke omgewerkte gronden. Slangenkruid komt in een groot deel van Limburg voor, terwijl de Gewone ossentong meer aan het Maasdal gebonden lijkt te zijn. Een aanzienlijk deel van de recente vindplaatsen van de Gewone ossentong heeft evenwel een niet-natuurlijke oorsprong (DUISTERMAAT, 2020; FLORON VERSPREIDINGSATLAS VAATPLANTEN, 2020). Beide soorten zijn vaak onderdeel van de zaadmengsels die de laatste jaren in toenemende mate gebruikt worden voor de ontwikkeling van bloemrijke en vooral insectenvriendelijke bermen. De waardplant van de Ossentonggraafwants, voor zover genoteerd, betreft in twaalf gevallen Kromhals, vier keer Kleinbloemige amsinckia en drie keer Gewone ossentong. In tegenstelling tot wat de literatuur aangeeft (WACHMANN *et al.*, 2008; AUKEMA & HERMES, 2020) is de soort slechts op één locatie van Slangenkruid gemeld, namelijk het voormalige spoorwegemplacement in Molenhoek. Van die populatie is bij dit onderzoek helaas geen enkel dier verzameld. Wel is één exemplaar van die locatie op ruitjespapier gefotografeerd. De lengte van dit dier bedraagt 6,5 mm en is dus waarschijnlijk een Vergeet-mij-nietgraafwants. Ook de dieren op de andere foto's die daar zijn gemaakt zijn ogen klein. Vermoedelijk betreft het hier dus een populatie van Vergeet-mij-nietgraafwantsen. In Zuid-Limburg (Simpelveld) zijn eveneens *Sehirus*-soorten op Slangenkruid gevonden en ook dit bleken na validatie Vergeet-mij-nietgraafwantsen te zijn. Uit dit eerste onderzoek blijkt dat in Midden-Limburg naast Kleinbloemige amsinckia en Gewone ossentong, de in de literatuur genoemde waardplanten voor de Ossentonggraafwants, ook Kromhals een belangrijke waardplant is. Daarentegen is de soort in Limburg niet aangetroffen op Slangenkruid, een in de literatuur veelvuldig genoemde waardplant.

VERDERE UITBREIDING?

Na een periode zonder waarnemingen wordt de Ossentonggraafwants sinds 2000 weer met enige regelmaat in de Hollandse duinen gevonden (AUKEMA & HERMES, 2020). Pas in 2018 doken in het binnenland de eerste exemplaren van *Sehirus*-soorten op; eerst in Gelderland en daarna in 2019 ook in Oost-Brabant en Noord-Limburg. Het merendeel van de binnenlandse graafwantsen is niet verzameld en de meldingen konden dus niet gevalideerd worden. Door de grootteoverlap zijn deze waarnemingen, zonder verzameld bewijsmateriaal, niet tot op soortniveau te determineren, maar ongetwijfeld zullen er Ossentonggraafwantsen tussen hebben gezeten. Afgaande op de Limburgse resultaten lijkt de Ossentonggraafwants zich op de binnenlandse zandgronden snel uit te breiden. Om dit zeker te weten zouden in 2021 ook waarnemingen met bewijsmateriaal uit de andere provincies verzameld moeten worden.

Of de Ossentonggraafwants zich ook naar Zuid-Limburg zal uitbreiden moet de komende jaren blijken. Kromhals en Kleinbloemige amsinckia, de belangrijkste waardplanten van de Ossentonggraafwants in Noord- en Midden-Limburg, ontbreken in het lössgebied. In het Maasdal en op de zandgronden bij Brunssum zijn beide waardplanten,

hoewel spaarzaam, wel aan te treffen. Zit de soort in het zuiden van de provincie wel op Slangenkruid? Weet de Ossentonggraafwants ook deze locaties in het zuiden te benutten? Vervolgonderzoek in 2021 kan dit uitwijzen.

Oproep

De auteurs willen hun onderzoek naar het voorkomen van de Ossentong- respectievelijk Vergeetmij-nietgraafwants in 2021 voortzetten. Daarom vragen zij om alle waarnemingen van Kromhals, Kleinbloemige amsinckia, Slangenkruid en Gewone Ossentong op Waarneming.nl te melden. Vermeld naast de exacte locatie ook de populatieomvang (aantal planten). Met deze informatie kunnen wij gericht op zoek naar de graafwantsen van het geslacht *Sehirus*.

DANKWOORD

Dank aan alle waarnemers die hun waarnemingen op Waarneming.nl plaatsten, waardoor het gemakkelijk was populaties van de waardplanten te bezoeken. Ook dank aan Berend Aukema voor het opmeten en valideren van de verzonden exemplaren en aan Martine Lemmens voor het vervaardigen van het kaartje.

Summary

RAPID INCREASE OF *SEHIRUS MORIO* IN THE DUTCH PROVINCE OF LIMBURG

After two decades of absence, the bug *Sehirus morio* was rediscovered in Limburg in 2019. Then, in 2020, the species was found in large numbers near the village of Ospeldijk on *Anchusa arvensis* and near the town of Venray on *Amsinckia micrantha*. Thereafter, known sites with both plant species in Limburg were investigated for the presence of *Sehirus* bugs.

Previous research had shown that body features are not conclusive for identifying *Sehirus morio*. Only when the sex is taken into account, can the body size be conclusive. Based on this sex-size criterium, *Sehirus morio* was identified with certainty at 21 locations in central and northern Limburg. The species has not yet been encountered in southern Limburg. Follow-up research in 2021 should verify if *Sehirus morio* is indeed absent there.

Literatuur

- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2020. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel V: Pentatomomorpha II (Coreoidea en Pentatomoidea). EIS-Nederland, Leiden.
- CHARLOT, M.-É. & S. CLAEREBOUT, 2016. Clé de détermination photographique des „punaises des bois“ ou Pentatomoidea de Belgique et des régions voisines. Cercles des Naturalistes de Belgique, Vierves-sur-Viroin.
- COBBEN, R. H., 1953. Bemerkungen zur Lebensweise einiger Holländischen Wanzen (Hemiptera-Heteroptera). Tijdschrift voor Entomologie 96(3): 169-198.
- DECKERT, J. & WACHMANN E., 2020. Die Wanzen Deutschlands, Entdecken-Beobachten-Bestimmen. Quelle & Meyer, Wiebelsheim.
- DUJSTERMAAT, L., 2020. Heukels' Flora van Nederland. Vierentwintigste druk. Noordhoff uitgevers, Groningen/Utrecht.
- FLORON VERSPREIDINGSATLAS VAATPLANTEN, 2020. *Anchusa officinalis* L. Gewone ossentong. <https://www.verspreidingsatlas.nl/0054>. Geraadpleegd 21-12-2020.
- HERMES, D. & B. AUKEMA, 1998. Nieuwe vondsten van *Sehirus morio* in Nederland (Heteroptera: Cydnidae). Entomologische Berichten 58(1): 15-16.
- LUPOLI, R. & F. DUSOULIER, F., 2015. Les punaises Pentatomoidea de France. Editions Ancyrosoma, Fontenay-sous-Bois.
- WACHMANN, E., A. MELBER & J. DECKERT, 2008. Wanzen 4, Pentatomomorpha II. Die Tierwelt Deutschlands 81. Goecke & Evers, Keltern.

NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP in LIMBURG

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Oelmeijer (voorzitter), Ben Mattheij & Math de Ponti.

ALGEMEEN BESTUUR

Wilfred Alblas, Toon van Baal, Marian Baars,
Jan-Joost Bakhuizen, Susanne Hanssen, Wouter Jansen,
Stef Keulen, Pieter Puts, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Jeanne Cuypers &
Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven,
verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau,
Marja Lenders (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 4,-; leden € 3,50 (incl. porto),
themanummers € 7,-.
IBAN: NL31INGB0000429851, BIC: INGBNL2A.

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip
Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton
Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor,
Raymond Pahlplatz & Marc Poeth (redactie-assistent)
(redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te
houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze
kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te
bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK Van de Manakker,
Grafische communicatie, Maastricht
(mvandemanakker@xs4all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Swalmen.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname
slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke
toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELENSTUDIEGROEP

Henk Henczyk (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen
(plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulsbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRUIK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven
(zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten (snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in
Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAÏK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven
in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht
(vanschaikestichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL
(natuurbank@nhgl.nl).

